

L'ESTRATÈGIA DE L'ABAT ODÓ DE SANT CUGAT EN L'ADQUISICIÓ DE PROPIETATS A PARTIR D'UN TESTAMENT

JOAN RUIZ I CULELL

Llicenciat en Història per la UAB

Donacions, permutes, vendes, llegats testamentaris... Aquests són els actes jurídics en els quals, majoritàriament, s'ha fonamentat l'increment i l'expansió del domini territorial del nostre monestir entre els segles X i XII. En aquest moment històric se situa el govern d'un home important per a la posterior trajectòria del cenobi santcugatenc: l'abat Odó, que dirigí el monestir tot just passada la ràtzia d'Al-Mansur, des de l'any 985 fins l'any 1010, en què acompanyà el comte Ramon Borrell en l'expedició a Còrdova, on trobà la mort. Durant aquest període les seves actuacions se centraren en un fet cabdal: la concentració territorial dels dominis del monestir. No podia ser de cap altra manera. El perill musulmà havia desencadenat el procés d'una nova concepció en l'estructura de la defensa del territori. La casa comtal i vescomtal de Barcelona estava configurant un nou sistema, alhora defensiu, social i administratiu, basat en les regles antropològiques de l'aliança matrimonial, les regles del parentiu. S'estava creant l'estructura d'allò que coneixem per feudalisme (Ruiz Doménech, J. E., 1985). Sota aquestes aliances, l'aristocràcia barcelonina anà concentrant, homogeneïtzant i construint la seva xarxa de poder. En aquesta nova concepció organitzativa, de marcat caràcter laic, l'Església esdevenia un escull per al seu lliure desenvolupament i potser per això la seva resposta fou la concentració del patrimoni territorial d'una banda i la legitimitat del seu poder, tutelat pel cap de la cristiandat, el papa.¹

Aquest article parteix d'un testament, el redactat per Mel. La seva anàlisi ens permetrà mostrar nombroses informacions sobre aspectes de l'època en el qual s'inclou, alhora que ens servirà de guia per presentar l'estratègia del monestir en les seves actuacions per adquirir propietats. Hem de pensar que les noves adquisicions que engrossien el domini del monestir, malgrat que semblava que eren degudes a la voluntat de qui les donaven, formaven part d'una

línia d'actuació preconcebuda de la direcció del cenobi. Aquest tenia uns interessos creats a determinades zones geogràfiques sobre les quals intentava per tots els mitjans anar desenvolupant un ampli control, tant pel que fa a possessions com pel que fa a impositiu, mitjançant les rendes de producció. Per poder demostrar en detall aquesta afirmació, el cas de la relació entre Mel i el monestir, sota la direcció de l'abat Odó, és prou esclaridor.

EL TESTAMENT DE MEL

Motius de la necessitat de testar

Som a l'inici del mes de setembre de 1002, i Mel, una dona vallesana, es disposa a efectuar el seu testament (Rius, 1946, doc. 377). La seva intenció és visitar la tomba de Sant Pere Apòstol, a la Ciutat Eterna, a Roma, un viatge dur i perillós, en què el risc és important i la probabilitat de tornar, escassa. Un viatge que, com altres pelegrinacions a llocs sants (Jerusalem, Sant Jaume a Compostel·la...) crea la necessitat de redactar un testament. Mel ho sap, i és per aquest motiu que ordena escriure el seu. Però, quins podien ser els motius per fer un viatge d'aquesta magnitud? Pierre Bonnassie, tot parlant dels pelegrinatges a la Catalunya de l'època planteja una sèrie de possibles motivacions. La primera que menciona esdevé la profunda religiositat de l'època en la qual un viatge a Roma té com a objectiu cercar el perdó diví mitjançant els màrtirs. La possibilitat d'aprofitar aquest viatge per viure una aventura es perfila com la segona idea que ens ofereix aquest autor i, finalment, una tercera raó la concreta en l'ocasió per conèixer el món que hi ha més enllà de la vida quotidiana (Bonnassie, 1979, p. 291).

Referint-nos a Mel, d'aquestes tres possibilitats que ofereix Bonnassie, la segona i la tercera podem descartar-les. Per a ella el viatge a Roma es configura com a una obligació, tal com presenta el redactat del testament «...*ipso itinero quod ego debeo facere ad sancti Petri apostoli...*», és a dir «...aquest viatge que haig de fer cap a Sant Pere apòstol...». Una possible explicació a aquest fet la tractarem més endavant, quan tindrem més informació.

QUI ERA MEL?

Mel fou una rica propietària, les seves possessions comprenien diverses terres al Vallès, un important volum de bestiar i una certa quantitat de diners que distribueix en el testament. Pensem també que un viatge com el que es descriu implica unes despeses importants, i per tant manifesta que qui l'executa disposa d'una solvència econòmica notable. Els viatges a Roma produïen unes despeses als viatgers tan elevades que eren suficients per mantenir la vida comercial de l'antiga capital de l'Imperi Romà. Jan Dhont és categòric en aquest sentit i afirma que els viatges a Roma permetien el manteniment dels sacerdots, de les petites esglésies, dels propietaris d'albergs, dels prestamistes, dels intermediaris i, de fet, de tota la ciutadania romana (Dhont, 1984, p. 236).

Encara podem afegir una altra consideració al seu cabal. Hi ha un document (Rius, 1946, doc. 371) datat el 6 d'abril de 1002, en el qual Mel realitza un préstec a Adolsind. El préstec consisteix en una quantitat d'ordi –una quartera–, que és prestada en garantia de mitja mujada de vinya que Adolsind té a les Feixes, al comtat de Barcelona. Les condicions del tracte es concreten en el fet que Adolsind ha de tornar-li aquesta quartera d'ordi abans que sigui dita la missa de Sant Feliu de Girona. Pierre Bonnassie afirma que per als préstecs de cereals aquesta era la data utilitzada amb més freqüència, la celebració de la qual es duia a terme l'1 d'agost, amb posterioritat a la sega (Bonnassie, 1979, p. 351). En el cas que Adolsind no pogués tornar la quantitat prestada en la data acordada, ella tindria potestat per fer amb la penyora allò que volgués. Podem suposar que Adolsind acomplí el tracte, ja que Mel marxà cap a Roma el setembre i no tenim cap notícia més sobre el préstec efectuat.

EL PATRIMONI INICIAL

Tot el fins aquí apuntat mostra un grau de benestar i de riquesa elevat del qual Mel gaudeix gràcies al seu patrimoni. Per conèixer la procedència d'aquest patrimoni cal seguir-li la pista a través de la

documentació, i haurem de remuntar-nos fins el 31 de gener de 992. En aquesta data efectua el que serà el seu primer contacte amb el monestir de Sant Cugat, i més concretament amb el seu abat, Odó. Sota la fórmula jurídica d'un intercanvi, Mel i Odó realitzen la transacció, tot formalitzant-la per escrit. Aquest document (Rius, 1945, doc. 276) ens revela la procedència del seu patrimoni: «...*qui mihi advenit per hereditatem parentorum meorum, vel per quacumque voce...*», és a dir que les seves propietats les adquirí a causa de l'herència dels seus pares, tal com diuen les veus. Un cop esbrinada la procedència del patrimoni, és menester de ressenyar-lo, tot tenint present que es tracta del que heretà dels seus pares, no del que consta en el seu testament, el qual es veurà considerablement ampliat i que posteriorment detallarem:

1. Terres amb cases i corts, amb una horta amb arbres i un prat
2. Una peça de terra
3. Una peça de terra
4. Una peça de terra
5. Una vinya
6. Un mallol
7. Una vinya

En total tenim set propietats, una de les quals sembla que és l'espai destinat a habitatge, ja que trobem tant les cases com les corts, l'horta, els arbres i el prat, que configuren els espais productius quotidians. La resta de propietats són exclusivament possessions de producció agrària: tres terres de conreu de cereals i tres terres de cultiu de vinya. Finalment cal assenyalar que la situació geogràfica d'aquestes possessions es localitza al lloc anomenat Palomar (l'actual Sant Andreu de Palomar, barri de la ciutat de Barcelona).

Aquestes possessions esdevenen de l'interès d'Odó i són l'objecte de l'intercanvi que ofereix el monestir, tot lliurant altres terres i cases situades al Vallès, al lloc anomenat *Canalilias*, les quals figuraran per a repartir en el seu testament.

LA FAMÍLIA DE MEL

Tornant al testament, advertim que aquestes terres, que en un determinat moment foren del monestir, les retorna per llegat testamentari, però inclou una condició que ofereix una nova informació: la presència dels seus dos fills, Guimara i Ermemille. Mel ordena que, malgrat que aquestes possessions quedin adscrites al monestir, en el cas que els seus fills tornin de la seva captivitat, tindran dret a fruit-ne, tot pagant la corresponent tasca al monestir. Probablement foren fets presoners en la violenta ràt-

zia que Al-Mansur infligí l'any 985 i que suposà un cop molt fort per a la ciutat de Barcelona i els seus voltants, com també concretament per al monestir de Sant Cugat del Vallès, entre d'altres indrets i, a causa del fet que la possibilitat de redimir presoners era real, malgrat que difícil, i els deixa una part dels seus béns. Per poder observar quins eren els pagaments que s'havien de lliurar per alliberar un presoner de la seva captivitat només cal observar el testament que fa Sunifred el 5 de novembre de 986 (Rius, 1945, doc. 188). Sunifred, a més d'altres donacions, ordena el següent:

«veneu el meu cavall amb el seu fre i la seva sella i allò que n'obtingueu doneu-lo per alliberar un captiu»

«doneu la meua plata hispana per un captiu»

«...entre cabres i ovelles doneu-ne 100 per un captiu...»

Veiem com els pagaments exigits pels sarraïns esdevenien elevats. Tanmateix, malgrat la dificultat existent, l'alliberament de captius no era impossible.

HIPÒTESIS SOBRE ELS PROBABLES MOTIUS DEL VIATGE A ROMA

Arribats a aquest punt podem reprendre l'intent per esbrinar el motiu de la marxa de Mel a Roma. Sabem que era mare de dos fills, els quals foren fets presoners, suposadament el 985. Això indica, cosa força evident, que tenia o havia tingut un marit, encara que mai no apareix mencionat enlloc. Hi ha la possibilitat que el viatge a Roma tingués relació amb la possible mort d'aquest –potser en la defensa contra els musulmans–, i així els motius del viatge serien la recerca del perdó diví de l'ànima del seu difunt marit. Però per què a Roma? Per desenvolupar aquesta idea hauríem de tornar als orígens coneguts de Mel. Sabem que abans de fer l'intercanvi de propietats amb l'abat Odó, i per tant amb el monestir de Sant Cugat, residia a Palomar. Si llegim el document que formalitza l'intercanvi veiem que de les set propietats que posseeix Mel, sis tenen per límits terres de Gotmar, del qual es diu que és bisbe. Certament es tracta de Gotmar III, que fou bisbe de Girona fins el 994 (Mundó, 1984) –el 995 l'abat Odó el succeiria en el bisbat tot conservant l'abadiat del cenobi, per la qual cosa fou el segon abat que aconseguí el govern tant del monestir de Sant Cugat com del bisbat de Girona, encara que fou Gotmar II el primer a aconseguir-ho durant el període 944-954. D'aquesta manera, i tenint en compte la relació de veïnatge, hi ha la possibilitat que existí un compromís mitjançant el qual Gotmar hagués induït Mel a fer el viatge a Roma. Aquesta pot ser una explicació, però no ens

oblidem d'Odó. El fet que aquest abat figuri com un dels seus almoïners, i per tant dipositari del seu testament, implica uns vincles entre tots dos que desconexem, però que poden ser claus per entendre la decisió de Mel. A més, el desembre de 1002 el papa Silvestre II redacta un document de confirmació de propietats a favor del monestir. Hi hauria la possibilitat que el viatge de Mel a Roma i el document papal tinguessin alguna connexió. D'altra banda, no podem oblidar-nos de la influència de l'esperit reformista que emanava des de l'abadia de Cluny. Una de les línies característiques d'aquesta reforma es fonamentava en la relació directa entre els centres de poder –fonamentalment monàstics, però també laics– i Roma. «Aquesta pràctica d'establir un lligam directe entre la Santa Seu i els monestirs àvids de renovellament féu de seguida gran forrolla i havia de despertar, fins i tot en els medis laics de potentats i autoritats civils, un assentiment que portaria a l'organització d'expedicions mixtes a Roma destinades a recaptar privilegis i les autoritzacions papals per a les cases que anhelaven entrar en el nou règim monacal» (Abadal, 1974, p. 10). Però, malgrat tot, Mel no ens deixa cap explicació del perquè del seu viatge, la qual cosa ens obliga a moure'ns en la línia dels supòsits.

ELS FILLOLS DE MEL

El fet real és que Mel perd els seus dos fills i, potser per culpa d'aquest fet, es decideix a apadrinar diverses persones. Coneixem el nom de tres dels seus fillols: Pere, fill de Tudiscle; Ritxari –es tracta d'una fillola–, i un altre Pere, el qual explica que el va comprar a la porta de la ciutat de Barcelona (...*filiato meo nomine Petro, quod emi ad portam civitatis Barchinonam...*) i sabem que, a part, era padrina de la filla de Sunifred i d'un nombre desconegut d'altres fillols, dels quals només diu que els sigui donada roba per vestir-los. De totes les deixes que Mel ordena en el seu testament, Pere, el fillol que va ser comprat a les portes de Barcelona, rep com a llegat testamentari una vinya a Palatio Avozido –pels voltants on actualment hi ha Ripollet–, la qual no té cap mena de gravació impositiva, a més de deu ovelles. Si comparem aquesta donació amb la que fa als seus altres fillols, les diferències esdevenen importants: Pere, fill de Tudiscle, rep una truja, una ovel·la i vestimenta; Ritxinari una vaca, i la filla de Sunifred, vestimenta i una vedella. A la resta dels seus fillols, com ja hem comentat, només ordena que siguin vestits.

D'aquesta manera veiem que Pere, aquell que fou comprat a les portes de Barcelona, rep un llegat més valuós que els altres fillols de Mel. Precisament en Pere para esment Gaspar Feliu per demostrar que

a Barcelona existia tràfic d'esclaus (Feliu, 1985) –en contra de les opinions de Bonnassie, que nega tal comerç (Bonnassie, 1979, p. 369)–, ja que el fet que hagi estat comprat es pot considerar una prova. No es pot negar la qüestió d'un possible comerç d'esclaus a la ciutat de Barcelona, però creiem que la forma com recompensa Mel a Pere en el seu testament fa pensar que aquest no era considerat un esclau per la seva «senyora».

De tot el que fins aquí s'ha exposat veiem que a més d'una persona rica en sentit material fou també una dona amb un gran sentit humà.

EL PATRIMONI FINAL

Passem ara a determinar tota aquesta riquesa material a la qual sempre hem fet al·lusió i que és la que consta en el testament. Primer de tot comptabilitzarem les seves propietats immobiliàries:

- Un alou a Canalilies
- Un alou format per: terres, cases amb corts i hortes amb arbres i rovires al lloc anomenat Villa Indica i Trescules
 - Terres amb cases i corts i vinyes al lloc que anomenen Calçada i Porcià (actual zona de Montcada)
 - Una casa amb cort, i tota la terra del voltant, i l'horta, arbres i fruiters, i el prat
 - Una horta que està junt al forn
 - Una mujada de vinya a Palatio Avozide
 - Vinyes que foren de Recosind a Palatio Avozide
 - Una vinya a Palatio Avozido, junt a la de Gotmar
 - Vinyes i terres que foren d'Ermosind i de Llop

Realment es pot parlar d'una terratinent amb un patrimoni important, el qual havia d'estar explotat per diversos camperols que no apareixen al document.

Seguim l'inventari amb els béns mobles, començant pel bestiar: 1 cavall i 4 eugues; 9 parelles de bous amb tots els seus estris; 2 pollins; 1 mula; 3 ases: un femella amb la seva sella i les cordes, un altre mascle amb la sella i les cordes i un altre que s'anomena Rossa; 88 ovelles; diverses ovelles més; 12 porcs; 2 truges; 1 vaca; 1 vedella, i 9 parells d'ànecs.

Intentem fer una valoració: primer tenim un cavall. La possessió d'un animal d'aquestes característiques ens pot fer pensar que Mel pertanyés a l'aristocràcia. És possible, però el fet que apareguin 4 eugues obre la possibilitat que una de les activitats

que realitzés fos la cria d'aquests equins. Aquesta seria la part important del patrimoni animal. La part de bestiar de treball la formen les nou parelles de bous, els dos pollins, la mula i els tres ases, animals de tir i de càrrega importants per al conreu de la terra. La resta la catalogariem com a bestiar destinat a l'alimentació. Farem, però, una consideració amb les ovelles. Abans hem apuntat que en el testament de Seniofred apareix la xifra de 100 ovelles com la quantitat necessària per a redimir un captiu. Però en té 88, la qual cosa ens dóna una referència per valorar la quantitat esmentada.

Referent als estris de camp i paraments de la llar es mencionen: 7 tones, dues de les quals les dóna plenes de vi; 5 galledes; 3 cobrellits; 2 vels; 1 matalàs; diversa roba per vestir la gent; 1 gonna; 1 capa; 1 parell de calces; 1 peça de pell, i 10 aixades.

Les donacions que realitza Mel en productes de conreu són: 3 cafissos de forment; 19 cafissos d'ordi; 6 sexters de vi; llana; lli, i 3 aimines de forment.

I finalment el numerari que reparteix es concreta en: 3 mancusos i diversos mancusos més, sense determinar, per a cada almoïner.

El conjunt de totes aquests llegats, junt amb la possibilitat que té d'efectuar un viatge a Roma, més la seva capacitat de mantenir un nombre, si més no elevat, de fillols és el que ens fa pensar clarament que Mel fou una rica propietària.

L'ESTRATÈGIA DEL MONESTIR PER A L'ADQUISICIÓ DE NOVES PROPIETATS

Tornem a començar des de l'inici. El primer que s'ha de dir és que Mel decideix materialitzar el seu testament al monestir, i a més a més determina que l'abat Odó en sigui un dels almoïners. Gràcies a aquesta decisió el cenobi rep un important llegat testamentari que incrementarà les seves possessions. Veiem com queden concretades aquestes propietats que Mel dóna al monestir:

Propietats immobiliàries:

- Un alou que és a Canalilies, amb tot el que hi ha, íntegrament
- Les terres, cases, corts i vinyes a Calçada i Porcià. En cas que tornin els fills de Mel del seu captiveri, tal com ja s'ha comentat, d'aquestes terres en gaudiran ells, malgrat que la propietat serà del monestir i els fills hauran de donar al cenobi la tasca
 - Una ebdomada de molí

Tomba de l'Abat Odó. Monestir de Sant Cugat del Vallès. (Foto: Joan Ruiz).

Propietats mobiliàries:

- 6 parelles de bous; 4 eugues; 2 pollins; 70 ovelles; 12 porcs; 9 parelles d'ànecs; 5 tones, dues de les quals plenes de vi; 5 cubells; 3 cafissos de forment, i 17 cafissos d'ordi
- 10 eixades
- 2 ases: un mascle i un femella

Guanys impositius:

- La tasca de les vinyes i terres que dóna a Ferriol
- La tasca d'una mijada de vinya que dóna a Pedrés
- La tasca d'un prat que dóna a Acila i a la seva dona, el qual, un cop aquests hagin mort, passarà a ser propietat del monestir.

Gràcies a aquestes disposicions testamentàries el cenobi santcugatenc recupera aquelles propietats que en el seu moment oferí a Mel en l'intercanvi que

realitzaren –recordem que Odó ofereix unes terres a Canalilies per aquelles que Mel posseïa a Palomar. L'interès sobre aquestes terres s'ha de buscar en la unificació de terres controlades per l'Església, ja que com sabem les terres limítrofes eren propietat del bisbe de Girona, i entre el bisbat de Girona i el monestir de Sant Cugat hi haurà una important relació. Però no solament recupera les terres que intercanvià, sinó que adquireix unes propietats a Calçada i a Porcià –llocs d'important implantació del poder de monestir–, alhora que amplia el seu patrimoni material en forma d'animals, estris i impostos. És a dir, gairebé totes les propietats que durant el temps ha tingut Mel passen a ser posteriorment de la potestat de cenobi. Però encara podem anar més enllà. En un document de 23 de setembre de 1005 (Rius, 1946, doc. 399) un personatge anomenat Gotmar fa una donació al monestir d'un alou seu repartit en tres llocs. Un d'aquests llocs és Palomar i les afrontacions que defineixen aquesta terra la posen en relació directa amb alguna de les terres que feien costat a les que Mel tenia a Palomar, ara del monestir. Evidentment no es tracta del bisbe Gotmar, però sí que es pot pensar en algun parent.

Quant a la terra de Porcià, podem afegir més coses. Un document de 16 d'agost de 1001 (Rius, 1946, doc. 360) ens presenta la venda que realitza Emma de la quarta part d'un molí situat al terme de Porcià, i que és alimentat per les aigües del riu Ripoll. En delimitar-ne la propietat Emma menciona les afrontacions i s'esdevé que una d'aquestes afrontacions, la que fa referència a l'orient, és una terra de Mel –la terra que dóna en el seu testament. Si continuem llegint les afrontacions ens adonem que, al migdia, el molí d'Emma afronta amb una terra del monestir. És a dir que el cenobi ja estava implantat en aquesta zona, i amb la donació testamentària de Mel amplia el seu poder. S'ha de considerar també que la possessió i el domini dels molins esdevenia de vital importància, ja que el seu control generava guanys deguts als impostos que el propietari ingressava per la cessió del seu ús.

S'ha pogut observar que des de l'any 992, en què s'efectua l'intercanvi de propietats entre Mel i Odó, fins l'any 1005, en què Gotmar dóna un alou a Palomar, el monestir ha augmentat considerablement el seu patrimoni. La inversió inicial, que suposà la permuta de les propietats del cenobi a *Canalilies*, ha fructificat i ha donat com a resultat:

1. La recuperació d'aquestes terres (*Canalilies*)
2. L'augment patrimonial degut a la resta del testament: terres a Calçada i Porcià, junt amb l'increment del control del molí que hi ha a Porcià

3. L'augment del patrimoni material, entès com a estris, animals i impostos
4. L'adquisició de sis terres a Palomar
5. L'adquisició d'una altra terra a Palomar, que feia costat a les ja adquirides.

Tot això no és fruit de la casualitat. Pensem que a les terres de Canalilies, a l'actual zona entre Barberà del Vallès, el riu Besòs i Santa Perpètua de Mogoda, formaven part d'un nucli important de control del monestir, per la qual cosa l'intercanvi amb unes altres a Palomar –lloc de poca implantació del cenobi– no s'entén gaire si no és que Odó es guiés per uns objectius. Aquests objectius s'han analitzat i com a resultat ha donat un important augment patrimonial i de poder del cenobi, alhora que s'han unificat unes terres a Palomar sota control de l'Església. Així és com el monestir de Sant Cugat va ampliant el seu poder i va formant el seu patrimoni. Aquestes donacions no tan sols es realitzen sota la forma de testament, com és aquest cas, sinó també en forma de donacions, vendes i permutes. El monestir de Sant Cugat es configura com un pol important de poder que aprofita la seva privilegiada posició d'administrador de la vida divina a la terra per arribar-se a convertir també en un administrador de la vida terrenal. L'administrador més important del Vallès.

BIBLIOGRAFIA

- ABADAL, R. D' (1974). *Dels visigots als catalans. La formació de la Catalunya independent*, vol. II, Barcelona, Edicions 62.
- AINAUD, J. (1962). «L'abat Donadeu de Sant Cugat, restaurador d'esglésies.», a *Analecta Montserratensia*, vol. IX, p. 239-244.
- AMBRÓS, J. (1981). *El monestir de Sant Cugat del Vallès*, Vilassar de Mar, ed. Oikos Tau.
- BONNASSIE, P. (1979). *Catalunya mil anys enrera. Creixement econòmic i adveniment del feudalisme a Catalunya de mitjan segle X al final del segle XI*, vol. I, Barcelona, Edicions 62.
- BOU, X. (1988). «El monestir de Sant Cugat del Vallès en el segle X. La formació del domini vallesà.», *Sant Cugat del Vallès, Estudis Santcugatencs*, núm. 5.
- DHONT, J. (1984). *La alta edad media*, col·lecció Historia Universal siglo XXI, vol. 10 (15a edició), Madrid, Siglo XXI de España Editores.
- FELIU, G. (1982). «Al-Mansur, Barcelona i Sant Cugat.», *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 3, p. 49-54.
- FELIU, G. (1985). «Marca i passadís: els factors d'una expansió econòmica.», *L'Avenç*, núm. 84, p. 46-50.
- MUNDÓ, A. M. (1982). «Entorn de dos còdexs del segle X de Sant Cugat del Vallès.», *Faventia*, 4/2, Universitat Autònoma de Barcelona, Facultat de Lletres, Departament de Clàssiques, p. 7-23.
- MUNDÓ, A. M. (1984). «Els abats Barceló i Gotmar de Sant Cugat del Vallès.», a *Miquel Coll i Aletorn. Miscel·lània d'homenatge en el seu vuitantè aniversari*, Barcelona, Editorial Barcino, p. 155-165.
- RIUS, J. (1945). *Cartulario de «Sant Cugat» del Vallès*, vol. I, Barcelona CSIC.
- RIUS, J. (1946). *Cartulario de «Sant Cugat» del Vallès*, vol. II, Barcelona CSIC.
- RUIZ DOMÉNEC, J. E. *L'estructura feudal. Sistema de parentiu i teoria de l'aliança en la societat catalana (C. 980- c. 1220)*, Barcelona, Edicions del Mall.
- RUMBAU, M. (1994). «Aproximació a la història de les set parròquies medievals de Sant Cugat.», *Gausac*, núm. 4, Sant Cugat del Vallès.
- UDINA, F. (1959). «Unas rectificaciones al Cartulario de San Cugat.», *Boletín de Dialectología Española*, núm. 35, p. 63-77.
- UDINA, F. (1960). «El abaciologio del monasterio de Sant Cugat en los siglos X-XI-XII según su Cartulario.», *Hispania Sacra*, núm. 13, p. 191-203.